

עלון שבועי מבית "בני אמונים"

וכל מאמינים

291

פרשת דברים

תשע"ט

פניני אמן ותפילה בפרשה

מאוצרות אמונים

התפילה מסייעת לדיין לפסוק כהלכה

"והדבר אשר יקשה מכם תקרבון אלי ושמעתי" (א יז)
סיפר רבי יחיאל שלינגר, תלמיד ה'חתם סופר':

עמדותי לצד מורי ורבי ה'חתם סופר' כאשר הובאה לפניו שאלה הלכתית קשה ומסובכת. הבחנתי כי בטרם השיב, עצם מורי ורבי את עיני בדבקות, ורק לאחר מכן ענה על השאלה. כאשר הבחין כי אני תמה על המראה שנגלה לפניי, הסביר לי בצחות לשונו: התורה מלמדת את הדיינים: "והדבר אשר יקשה מכם" - כאשר נקלעת שאלה קשה לפתחכם, "תקרבון אלי" - התקרבו אליי והידיבקו בי, ובזכות זה: "ושמעתי" - אעיר עיניכם לפסוק כהלכה.

ב'ת יוסף החדש' עמ' קיא

תפילה על העם הנכון

"נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ וישובו אתנו דבר" (א כב)

"וישובו אתנו דבר" - באיזה לשון הם מדברים? (רש"י).

וכי מה אכפת היה לישראל באיזו לשון מדברים יושבי הארץ?

פירש ה'חתם סופר':

על הפסוק (במדבר כא א): "וישמע הפגעי מלך ערד", פירש רש"י ש'הכנעני' היו עמלקים ששינו את לשונם לדבר בלשון כנענית, כדי להטעות את ישראל שיתפללו לה' שייתן בידם את הכנענים, וכך לא תועיל תפילתם להניצל מהעמלקים.

אף כאן אמרו בני ישראל למשה כי סיבת רצונם לשלוח מרגלים היא כדי שידעו איזו שפה מדוברת בכל אחת מערי הארץ, כדי לדעת איזו אומה מתגוררת בה, ועל ידי כך בשעת המלחמה יוכלו להתפלל על העם הנכון שיינתן בידם.

טענה זו אכן מצאה חן בעיני משה, ככתוב בפסוק הבא: "וייטב בעיני הדבר".

'חתם סופר'

כוחם של בעלי תשובה

"ותענו ותאמרו אלי חטאנו לה' אנהנו נעלה ונלחמנו" (א)

יש להבין, מה מקומו של ידיו זה כאן, וכי יבוא להם הניצחון כשכר על חטאיהם?

פירש ה'חתם סופר':

אכן, היא הנותנת, דווקא משום ששבו בני ישראל בתשובה על חטאיהם, מן הדין היה שיזכו לסיוע מיוחד משמיים. שהלוא אמרו חכמים (ברכות לד ב): "מקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינם עומדין".

'חתם סופר'

תירץ רבי יחיאל מיכל היבנר מניזנוב, על פי המסופר על האוהב ישראל מאפטא, שלרוב אהבת ישראל ששכנה בליבו, היה מתפלל ומבקש שלא יראה שום דבר רע על שום יהודי. לפי זה ייתכן לומר, שאף משה רבנו שהיה אוהבם של ישראל ביקש שלא יראה שום חיסרון בעומדים לפניו, ולפיכך ביקש מאחרים שיעידו בפניו האם אותו אדם שהוא עומד למנות כשופט, אכן הגון וראוי לתפקידו.

לבושי מכלול השמטות אות ט

רזי אמונים

מרמזי אמן בפרשה

אמן מצילה מחרדת הדין

"ואמר אלכם לא תעצונו ולא תיראונו מהם" (א כט)
"ולא תיראונו מהם" - ראשי תיבות 'מות' וסופי תיבות 'אמן'. ללמדך כי המקפיד על עניית אמן, אל לו לפחד מיום המוות. שהרי מובטח הוא שתקף ומיד יפתחו בפניו שערי גן עדן, כפי שאמרו חכמים (שבת קט ב): "כל העונה אמן בכל כחו - פותחין לו שערי גן עדן", ופירש הב"ר איש ח' (ב"ר הירש"ל שם) שהעונה אמן, מיד בעלות נשמתו לעולם העליון יראה את שערי גן עדן פתוחים לקראתו, לבל יעלה בליבו שום פחד מדין של מעלה.

'יושיע ציון' אות כד

העניינים נדרשים להתפלל על העשירים

"לא תכירו פנים במשפט פקטון כגדל תשמעון" (א יז)

בתקופת כהונתו של רבי ירוחם יהודה ליב פרלמן כרבה של מינסק פרץ סכסוך גדול בין כמה סוחרים עשירים. מטבע הדברים עסק היה הרב עד למעלה ראש ביישוב הסכסוך, מה שגרם לתרועמות בקרב כמה מבני קהילתו אשר טענו כי תפקידו של הרב הוא לעמוד דווקא לצד העניים, לשמור על זכויותיהם ולהצילם מיד עושיהם!

השיב להם הגדול ממינסק: טעות היא לחשוב שחובת הרב לדון דין אמת נועדה כדי לשמור על זכויותיהם של העניים. אדרבה, מפירוש רש"י לפסוק: "פקטון כגדל תשמעון" - "שלא תאמר זה עני הוא וחבירו עשיר ומצווה לפרנסו, אזכה את העני ונמצא מתפרנס בנקיות", משמע שדאגה התורה אף לזכויות העשיר. יתר על כן, לא רק שאין לעניים להצר על כך שרב העיר מתעסק ביישוב ההדורים בין העשירים, אלא אדרבה עליהם אף להתפלל להצלחת העשירים. שכן מכוח הצלחתם במסחר הם מפרנסים מאות ואלפי בני אדם, וכל נזק הנגרם להם פוגע גם באלו התלויים בהם.

'הגדול ממינסק' השיחה הרביעית

ברכת המזון במדבר - מדרבנן

"אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל" (א כ)

בפתיחתו לספר דברים ביאר הרמב"ן: על אף שבסיני הצטוונו על המצוות כולן, המתין משה מלפרט את חלקן עד ספר דברים: "כי אולי לא נהגו באותן המצוות רק בארץ... או מפני שאינן תדירות, לא הזכירם רק בבנים נוחלי הארץ".

תמה הרדב"ז: היאך ניתן להגדיר את כל המצוות שבספר דברים בהגדרת 'שאינן תדירות', וכי מצוות 'ברכת המזון' שעליה הצטוונו להלן בפרשת עקב (ח י): "ואכלת ושבעת וברכת..." היא מצווה נדירה?

תירץ רבי מאיר דן פלוצקי רבה של אוסטרוב-מזובייצק: שלא כהבנת הרדב"ז; הנימוק לכך שלא הצטוו ישראל בברכת המזון עד לחומש דברים, אינו משום אי שכיחותה, אלא משום שלא התחייבו בה אלא בכניסתם לארץ. שהרי כך מוכח מלשון הגמרא: "משה תקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן" (ברכות מח ב), הרי שבהיותם במדבר לא בירכו ישראל אלא מכוח תקנת משה, ורק בכניסתם לארץ התחייבו בה מן התורה.

שו"ת הרדב"ז ח"י ב"א קמג; כלי חמדה

תוכחה ולימוד זכות כאחד

"אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר ה' ידן" (א כ)

"לפי שהן דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהכניסו לפני המקום בהן, לפיכך סתם את הדברים והזכירם ברמז, מפני כבודו של ישראל" (רש"י).

כלל ידוע הוא (ראה ב"ר יב ג) כי תיבת 'אלה' באה למעט. מה ממעטת היא כאן?

פירש רבי שלמה קלוגר רבה של בראד:

אף בשעה שהוכיח משה את ישראל, לא חדל מללמד עליהם זכות לפני הקדוש ברוך הוא. כפי שאמרו חכמים בנוגע לחטא העגל (דב"ר א ב): "לישראל אמר (שמות לב ל): 'אתם חטאתם חטא גדול, לקדוש ברוך הוא אמר (שם לב א): 'למה ה' יחרה אפך בעמך'". לכך רמז הכתוב: "אלה הדברים" - המוסר והתוכחות, "אשר דבר משה אל כל ישראל" - אולם לפני ה' לימד עליהם זכות.

'אמרי שפר'

'שנראה כל אחד מעלת חברנו ולא חסרוננו'

"הבו לכם אנשים חכמים ויבנים וידעים לשבטיכם" (א יג)

"וידעים לשבטיכם" - שהם ניכרים לכם. שאם בא לפני מעוטף בטליתו, איני יודע מי הוא ומאיזה שבט הוא ואם הגון הוא, אבל אתם מכירין בו, שאתם גדלתם אותו" (רש"י).

הייתכן שמשם רבנו, אדון הנביאים, לא הכיר באדם העומד לפניו?

וכל מאמינים

"לכך נקרא העונה אמן 'שומר אמונים' (שבת קט ב), לפי שעל ידי עניית אמן משמרים את האמונה, כי עיקר אמונה נתלה בעניית אמן" (מגלה עמוקות האזינו).

לרגל י"ג באב יומא דהילולא של ה'מגלה עמוקות'.

ברכות השחר: בקול בכוונה בחברותא.

ה'שכמת בית המדרש' (א)

במסגרת סדרת המאמרים המקיפה את כל נושאי התפילה, דיברנו עד כה על אודות צורת התפילה - אמירתה בעשרה, בבית הכנסת ובמקום קבוע. במאמרים שלפנינו נמשיך ונבאר את חשיבות ההשכמה לתפילה בזמן קבוע, מוקדם ככל האפשר.

ההשכמה בבוקר - סוד הצלחת היום

בכל בוקר ב'ברייתא דאלו דברים', אנו מונים את הדברים 'שאדם אוכל פרותיהם בעולם הזה והקין קימת לו לעולם הבא', וביניהם: 'השכמת בית המדרש שחרית וערבית'. 'השכמת בית המדרש' הוזכרה בינות למצוות כה גדולות, כיכבוד אב ואם, 'גמילות חסדים' ועוד, מכך נוכח ללמוד על חשיבותה הרבה. ננסה אפוא להאיר את הדברים מתוך דברי רבותינו.

מפורסמת היא המאמרה השגורה בפי העולם, כי לא לחינם בחר ה'שולחן ערוך' לפתוח את ספרו הגדול שבו הוא מלמד את הנהגת חיי היהודי, במילים: 'יתגבר כארץ לעמוד בבוקר לעבודת בורא, שיהא הוא מעורר והשחר', כי יסוד כל המצוות ועבודת ה' טמון בהלכה זו; כאשר נפתח היום בהתגברות להשכמה בוריות כראוי, אזי הוא 'משיך כראוי'.

בכך דרשו את דברי הגמרא (ברכות נח א): 'הבא להרג - השכם להרגו', שסוד ההתגברות על היצר הרע טמון בהשכמת הבוקר. כי כשפותח האדם את היום בהתגברות כה גדולה על היצר המפתה להמשיך לשכב, חוט של חסד נמשך עליו למשך היום כולו, ובכוחו להציל מפיתויי היצר הקם עליו (פלא יועץ! ערך השכמה).

אל יהי כבוד שמיים פחות מכבודך

על חשיבות ההשכמה לתפילה כתב בספר 'מנורת המאור' (א כ א):

"לעולם יהא אדם דרזי ומהיר לקום בבקר ממטתו בלי עצלות להודות לאל יתברך על חסדיו אשר עשה עמו... ואם יהא מנמנם בשינה ישים בלבו שאם יקראנו אדם להרוח אפילו זהב אחד, ישיכם במהרה... מה יש לעשות לעבודת מי שאמר והיה העולם?... ואי יקדים לב לב שלם להשכים לעבודת הבורא לילך להתפלל..."

ה'חיי אדם' בצוואות הנודעת ('בית אברהם' אות ח) ביאר את הדברים בדרך מליד, ברוח אותם הימים: הנה, כשנועץ הסוחר לרשד המתקיים בלייפציג מדי תקופה, כמה הוא זהיר בימי היריד לעמוד ממיטתו בבוקר השכם, כדי לא להחמיץ הזדמנות שאולי תיקרה לפניו לרכוש סחורה במחיר זול, כדי למכור לאחר מכן בדמים מרובים.

והלא דברים קל וחומר: ומה בענייני סחורה שהרווח בה אינו בטוח ולא יציב, שמה לא ימצא סחורה בזול, ואף אם ימצא, שמה תינזק או תיגנב מאיתו בדרך, וישא לא יצליח לבסוף למכרה. ובכל זאת הסוחר מקפיד לקום מוקדם בימי היריד, שמה ואולי יסייע לו הדבר להרוויח עוד קמעא. על אחת כמה וכמה מצוות התפילה שכל חיי האדם תלויה בה, ואף אם חלילה לא תיענה תפילתו, המצווה יישאר בידו לצנח ולעולם לא תאבד ממנו, בוודאי עליו להקפיד להשכים בבוקר כדי לקיימה כראוי, שחלילה לא יפסיד שכר כה רב בשביל עצלות מועטת.

מעניין לעניין באותו עניין, כתב ה'יתב סופר' בפירושו לתורה (פר' עקב), כי לא לחינם הסמיכו בפרשת קריאת שמע: 'ולעבדו בכל לבבכם', 'לונתתי מטר ארצכם', אלא משום שלעיתים ההשכמה לתפילה בציבור עלולה לבטל את האדם מעסקיו, שהרי פעמים שצריך האדם לטפל בהם בוודאי בזמן הקבוע לתפילה, ואז מפתהו היצר להתפלל בדרך או ביחידות, לפיכך אמרה התורה, שהמקיים: 'ולעבדו בכל לבבכם' -

כזו היא חשיבותו של ה'סדר' בעבודת היום; הוא השומר את כל הקניינים שרוכש האדם בעבודת יומו. על כן אם הוא מקפיד לקום משנתו בזמן קבוע, ועל ידי כך להתפלל בזמן קבוע, אף כל תורתו, תפילתו ומצוותיו נעשות בדרך של סדר וקביעות, ורק כך יכול הוא להיות בטוח שהקניינים הרוחניים שירכוש בעבודת יומו יישמרו בנפשו לצנח (דעת תורה' במדבר ע"י ז).

אף המשגיח הגר"י לוינשטיין, מגדולי תלמידי קלם, הקפיד מאוד להשכים בזמן קבוע כדי להתכונן לתפילה. רגיל היה לומר בשיתותיו, שתפילה בלא הכנה אינה תפילה, ואם לא באים אליה בזמן לא יכולים לכוון כראוי. מתוך כך אף הוא עצמו נזהר לבוא תמיד זמן רב קודם התפילה, להתכונן כראוי ולפתוח את התפילה כסדרה באמירת ברכות השחר בקול ובכוונה. תלמידיו מעידים כי מעולם לא איחר לתפילה, זולת פעם אחת, בתקופה ששיבת מיר שהתה בקיידאן. היה זה כאשר לן המשיג בחדר שכרו לו באכסניה, ובבוקר מצא נצוצות שיצאו מהשמיכה שהתכסה בה. כיוון שחשש שמא אירע הדבר מחמתו וייכשל באיסור גזל, טרח ללקט את הנצוצות אחת לאחת, ומתוך כך איחר באותו היום לתפילה.

עוד סופר שבמשך תקופה ארוכה מימן מכספו עזרת בית למשפחת אברך בעל מעלה ממקורביו, כדי שתשהה עם ילדיו בשעת הבוקר וכך יוכל הלה לבוא לתפילה בזמן (מופת יחזקאל' ע"י מד-מה).

הגה"ח רבי אהרן צבי מרמורשטיין שליט"א, ראש כולל סערט וזינץ בבני ברק ותלמידו של מרן בעל 'שבט הלוי', מעיד כי זה לשמוע מפי רבו כשהיה בערוב ימיו, כי מעת עלותו ארצה, לאחר מנוסתו מאירופה הבעורת בעת מלחמת העולם השנייה, לא התפלל שחרית לאחר השעה שבע בבוקר, תוך שהוא מדגיש שלא חרג מהנהגתו זו ולו ליום אחד.

סגולה לאריכות ימים

במסכת אבות (ג ב) מנו את 'שינה של שחרית' בין הדברים ש'מוציאין את האדם מן העולם'. מאידך, המשכים בבוקר לתפילה ושויה בה מתחילתה ועד סופה, סגולה היא בעבורו לאריכות ימים. כפי שהובא בגמרא (ברכות ח א) שכאשר סיפרו לרבי יוחנן שקיימים זקנים בבבל, תמה על כך, שהלא הבטחת התורה (דברים יא כא): 'למען ירבו ימיכם' נאמרה רק 'על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם' - בארץ ישראל? אך כסיפירו לו שזקנים אלו מקפידים להיות בבית המדרש בהשכמה ולהישאר שם עד לאחר התפילה, נחה דעתו, שזכו לאריכות ימים מכוח הנהגתם זו.

על מרן הסטייפלר סופר כי כשבא לפניו אברך צעיר וסיפר לו כי כיוון שהגיע לגיל שבו נפטר אביו, חושש הוא לחייו [כדברי המדרש (ב"ר תולדות סה ב): 'הגיע אדם לפקר אבותיו... ידאג מן המיתה']. ייעץ לו הסטייפלר על פי דברי הגמרא האמורים שיקפיד להשכים לתפילה ולשהות בה מתחילתה עד סופה (קוט' מוסד גדול' ע"י ג).

על מה התפלל רבי אהרן בשעת ההפגזה?

שנת תשי"ד. קהל גדול של בני ישיבות ואברכים עבדקנים, לצד חסידים ואנשי מעשה מבני היישוב הישן, התאסף באולם 'בנות ירושלים' אשר שכן למרגלותיה של שכונת 'בתי אונגרין', כדי לשמוח ולשמח בשמחת החתונה של החתן המופלג, מפארי בני הישיבות, עם הכלה המהוללה, בת לאחת המשפחות החשובות בירושלים של מעלה.

קולות שקשוק המזלגות העידו בפני כל הנכנסים כי הסעודה עתה בעיצומה. האורחים סובבו בין השולחנות שהיו ערוכים בצניעות, כמנהג הימים ההם. שתייה קרה ומוגזת לא חסרה, קוגלאך, הרגע ומציות הגושל לכל דכפין, וגם היין נמזג בשפע, מעשי ידיו להתפאר של אבי החתן.

הנה סיים הדרשן הירושלמי את דרשתו המופלאה אשר עוררה ושמחה לבבות כאחד, והמלצרים החלו להגיש את המנה העיקרית - געפילטע פיש מופלג, עשוי כמיטב המסורת, שהגיש לצד גזר כתמתם, מלווה בסלט 'חריין' מדיף אדי חריפות...

בשולחן המזרח ישוב זה לצד זה חשובי האורחים, רבנן ותלמידיהו, ובראשם רבו המובהק של החתן אשר אף שימש כ'מסדר קידושין'; הארי שבחבורה, הגאון הנודע רבי אהרן קוטלר זצ"ל, ראש ישיבת לייקווד וחבר מועצת גדולי התורה, חתנו הגדול של מרן הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל, ראש ישיבת 'עץ חיים' אשר נפטר אך לאחרונה.

בשולחן זה נותרו המנות החגיגיות כמעט מיותמות, שכן היושבים בו היטיבו את ליבם מיינה של תורה. מכיוונו של שולחן זה עלו קולות רמים של ויכוחים. היה זה לאחר שרבי אהרן העלה קושיה חריפה, וגדוד התלמידים שסבב אותו ניסה ליישבה בכמה וכמה אופנים, כשבתוון יושבים גדולי התורה ומנסים להביא ראיות לכאן ולכאן...

הנה נשמע הכרוז המבשר על יציאת החתן ממחדר ה'חידו'. 'הפיקער' החל להכות בתוף, ומקהלת המזמרים פתחה בניגון המסורתי: 'אוהו אוהו אוהו אוהו איי איי איי...'

הגללים התרוממו בשמחה של מצווה. מעגלים מעגלים קיפצו בהתרגשות, מקבלים את פני החתן אשר נישא על כתפי אחד מחבריו.

השמחה המופלאה הרקיעה שחקים, ופתאום נעצרה... קול צורמני, מוכר עד אימה הפר לפתע את האווירה התגיגית, ואזעקה מצמררת פילחה את האויר.

ההפתעה הייתה מוחלטת. בימים אלו שבין שתי'ח לתשי"ז שרר שקט מתוח בגבול הסמוך לאולם, הגבול שמחה את העיר שחוברה לה יחדיו. מעבר לגבול שלטו כוחות ירדנים עוינים, אך עד עתה בחסדי שמיים נשמר השקט היחסי, ומשני צידי העיר התנהלו ההימנים כסדרם.

רק לעיתים נדירות התרחשו תקריות אש בין הצדדים. הייתה זו אחת מאותן פעמים.

בבת אחת השתררה אפלה סמיכה

קול חוב' ע"י 761